

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

Doktori Iskola

Molnár Erzsébet

A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselőjének speciális büntetőjogi felelőssége

Doktori (PhD) értekezés

Tézisek

Témavezető: Prof. Dr. Karsai Krisztina

Szeged

2018

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés – Az értekezés tárgya és a tudományos vizsgálat indokoltsága.....	1
II. Az értekezés célkitűzései és szerkezeti felépítése	3
III. Az értekezés módszertana	4
IV. A speciális vezetői felelősségi tényállások elemzése	6
IV. 1. A felelősségi alakzat elhelyezése a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerében	6
IV. 2. A speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása.....	8
IV. 3. Objektív büntethetőségi feltétel a speciális vezetői felelősségi deliktumokban.....	9
IV. 4. Az elkövetési magatartás és az alaphűncselekmény közötti okozati kapcsolat problematikájáról	10
V. Az értekezés eredményei.....	12
VI. Összegzés és de lege ferenda javaslatok	15
A szerzőnek az értekezés témájában született publikációi	16

I. Bevezetés – Az értekezés tárgya és a tudományos vizsgálat indokoltsága

Az individuális büntetőjogi felelősség elvének maradéktalan érvényesülése jogállami követelmény, alapvető tétel, miszerint mindenkit csak azért a cselekményért lehet felelősségre vonni, amelyet elkövetett.¹ A más által elkövetett bűncselekményhez kapcsolódó felelősségi formák azonban nem idegenek a tradicionális büntetőjog-rendszerektől, a bűnrészesi magatartások ugyanis a járulékosság, a más által elkövetett bűncselekményben való *tudatos, szándékos közreműködés* okán büntetendők.

Találhatók azonban a hatályos magyar büntetőjog-rendszerben olyan, más cselekményéhez kapcsolódó felelősségi formák, amelyek dogmatikai jellegüket tekintve nehezen definiálhatók, a hazai uralkodó büntetőjogi dogmatika kereteit szétfeszítik. Ilyen deliktumok a Btk. 293. § (4)-(5) bekezdéseiben szabályozott, az *aktív hivatali vesztegetéshez kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása*, valamint a Btk. 397. §-ban deklarált *költségvetési csaláshoz kapcsolódó felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása*. A felelősségi konstrukció 2003-ban jelent meg a Btk.-ban, annak a magyar jogrendszerbe történő beültetésére nemzetközi jogi instrumentumok kötelezték a honi jogalkotót.² A deliktumok büntetni rendelik a gazdálkodó szervezet vezetőjét, avagy a szervezet ellenőrzésre vagy felügyeletre feljogosított tagját, dolgozóját, illetve a szervezet érdekében tevékenységet végző személyt³ abban az esetben, ha a gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző személy aktív hivatali vesztegetést, avagy annak tagja vagy dolgozója költségvetési csalást követ el, és a vezető tisztségviselő felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségének teljesítése az alaphűncselekmény elkövetését megakadályozhatta volna, avagy éppen az elkövető mulasztása teszi lehetővé azt, hogy a bűncselekményt a tag vagy dolgozó elkövesse. A vizsgált speciális vezetői felelősségi deliktumok kiterjesztik a

---

¹ NAGY, Ferenc: Anyagi büntetőjog. Általános rész II. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014. 83. p.

² Az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek védelméről szóló 1995-ös Egyezmény (Convention on the Protection of the European Communities' Financial Interests, OJ C316 of 27.11. 1995. Az Európai Unió Hivatalos Lapja 19/8. kötet 58. p.) [PIF-Egyezmény] 3. Cikke, valamint az Európai Közösségek tisztségviselőit és az Európai Unió tagállamainak tisztségviselőit érintő korrupció elleni küzdelemről szóló 1997-es Egyezmény (Convention on the Fight against Corruption involving Officials of the European Communities or Officials of Member States of the European Union, OJ C 195, 25. 06. 1997.) [Korrupciós Egyezmény] 6. Cikke rendelkezik a vállalkozások vezetőinek büntetőjogi felelősségéről. [A 2017-ben elfogadott PIF-Irányelv (Az Európai Parlament és a Tanács 2017/1371 Irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás elleni büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről) a PIF-Egyezmény hatályon kívül helyezéséről rendelkezik. Megjegyzendő, hogy a PIF-Irányelv már nem tartalmazza a vállalkozás vezető tisztségviselőjének felelősségre vonatkozó rendelkezést.]

³ A továbbiakban a vizsgált deliktumok tettesének megjelenítése során használt „vezető”, illetve „vezető tisztségviselő” fogalmak alatt értendő a gazdálkodó szervezet *felügyeletre vagy ellenőrzésre feljogosított tagja, illetve dolgozója*, valamint a *gazdálkodó szervezet érdekében tevékenységet végző, felügyeletre vagy ellenőrzésre feljogosított személy* is.

gazdálkodó szervezet vezetőjének büntetőjogi felelősségét a mulasztásos bűnsegély részesi alakzathoz képest azáltal, hogy a vezetői mulasztás és a más által elkövetett alapbűncselekmény között nem kell (sőt nem szabad), hogy szubjektív kapcsolat álljon fenn. A felelősség-kiterjesztés kriminálpolitikai indoka az, hogy a gazdálkodó szervezet hierarchikus felépítése miatt tipikusan annak vezetője az, akinek jogilag és ténylegesen lehetősége (és kötelessége) van arra, hogy a szervezeten belül történő eseményeket befolyásolja. Így felelősséget kell viselnie azért, ha a szervezeten belül, a felügyeleti-ellenőrzési jogköre alá tartozó tag vagy dolgozó büntetőjogilag releváns cselekményt követ el.⁴

A felelősség-expanzió kérdése álláspontom szerint nem ítélni meg in abstracto, annak egyes jellemvonásait in concreto kell vizsgálni. A vizsgált deliktumok számos általános részi dogmatikai kérdést vetnek fel, így például: a mulasztás büntetendőségének, valamint az annak normatív alapját képező speciális jogi kötelezettségek létének legitimitását, a mulasztás okozatosságának problematikáját, az objektív beszámítás tana alkalmazhatóságának kérdését, objektív büntethetőségi feltételek létjogosultságának problémáját a büntetőjogban, vagy a keretdispozíciók veszélyének kérdését. A dogmatikai problémákkal szoros összefüggésben a deliktumok számos alapelv sérelmének lehetőségét is magában hordozzák, így például vizsgálat tárgyát képezi az ultima ratio elvének, az arányosság elvének, a nullum crimen sine lege elv különböző aspektusainak, az individuális felelősség elvének, valamint a bűnösségen alapuló felelősség elvének való megfelelés kérdése is.

---

⁴ A vázolt kriminálpolitikai ok alapozza meg a mulasztás büntetendőségének normatív alapját képező speciális jogi kötelezettséget, azaz annak normatív bázisát, hogy a szervezet vezetője a bűnsegélyhez szükséges egyéb feltételek fennállása esetén mulasztásos bűnsegély részesi alakzat alapján büntethető legyen. A magyar büntetőjog-dogmatika ismeri és elismeri a harmadik személyért vállalt felelősség alapján fennálló speciális jogi kötelezettség létét (L. pl. FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve. Második kiadás. Politzer-féle Könyvkiadó. Budapest, 1905. 266. p.*; TOKAJI Géza: *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984. 178. p.*; NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I. Jurisperitus Bt. Szeged, 2014. 161. p.*), a szervezet vezetőjének az alkalmazottért mint veszélyforrásért fennálló – speciális jogi kötelezettségként definiálható – felelősségéről azonban a magyar szakirodalom nem szól. A német szakirodalom, valamint joggyakorlat azonban ismeri és elismeri a szervezet vezetőjének speciális jogi kötelezettségét. (L. pl. MASCHKE, Günther: *Aufsichtspflichtverletzungen in Betrieben und Unternehmen: Die Sanktionierung von Verstößen gegen die Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen nach § 130 Ordnungswidrigkeitengesetzes unter besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs zwischen Tathandlung und Zuwiderhandlung. Berlin Verlag A. Spitz, Berlin; Nomos Verlag, Baden-Baden. 1997. 26. p.*; ROGALL, Klaus: *Dogmatische und kriminalpolitische Probleme der Aufsichtspflichtverletzung in Betrieben und Unternehmen (§ 130 OWiG). ZStW 3/1986. 585. p.*; SCHÜRMANN, Ralf: *Aufsichtspflichtverletzungen im Spannungsfeld zwischen dem Strafrecht und dem Zivilrecht. Gießener Schriften zum Strafrecht und zur Kriminologie. Nomos Verlag, 2005.92. p.*)

II. Az értekezés célkitűzései és szerkezeti felépítése

A dolgozat fő kutatási célkitűzése a következő két, szorosan összefüggő kutatási kérdés megválaszolása:

1. Igazolható-e *dogmatikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?
2. Igazolható-e *kriminálpolitikailag* a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok léte a magyar büntetőjog-rendszerben?

A feltett kutatási kérdések egymással szoros összefüggésben állnak. Az egyik kérdés mikénti megválaszolása végső soron hatással van a másik kérdés megválaszolására, azok egymástól vegytisztán nem elválaszthatók, így adott a kérdés: Tágíthatók-e, és ha igen, milyen mértékben és keretek között a dogmatikai határok, modifikálhatók-e a kikristályosodott dogmatikai tételek a kriminálpolitikai célok érvényesítése érdekében? Álláspontom szerint a kikristályosodott dogmatikai keretek tágítása mindaddig nem tilos, amíg azok *modifikálására* a jogbiztonságot garantáló *alapelvek határai között* kerül sor. Azaz a dogmatikai és a kriminálpolitikai igazolhatóság közötti határvonalat az alapjogi-büntetőjogi alapelveknek való megfelelés képezi. A feltett kérdésekre a speciális vezetői felelősségi tényállások részletes dogmatikai elemzésével adható válasz.

A dolgozat öt fő szerkezeti egységből épül fel. Az értekezés I. részének címe: *Interdiszciplináris alapvetések*. E bevezető fejezet különböző, jogterületeken átívelő kérdések vizsgálatával foglalkozik úgy, mint a speciális vezetői felelősségi alakzat létének ontológiai-kriminológiai, illetve jogtörténeti háttere. E szerkezeti egységen belül kerül sor továbbá a felelősségi alakzat magánjogi alapokon nyugvó ratio legis-ének feltárása.

A dolgozat II. része a vizsgált felelősségi forma *nemzetközi szintén* való megjelenésével foglalkozik. E részben vázolom azokat a nemzetközi jogi dokumentumokat, instrumentumokat, amelyek a speciális vezetői felelősségi deliktumok magyar jogrendszerbe való beillesztésének alapjául szolgálnak. Ismertetem továbbá a Corpus Iuris Europae releváns rendelkezéseit, valamint azoknak az egyes EU-tagállamok általi megítélését. E fejezetben vázolom továbbá átfogó jelleggel a szervezet vezetőjének a tag, illetve a dolgozó büntetőjogilag releváns magatartása kapcsán fennálló felelősségét deklaráló sui generis *német* szabálysértési jogi tényállást. A II. rész végén kísérletet teszek a vizsgált speciális vezetői

felelősségi alakzatnak a magyar dogmatikai rendszerbe való beillesztésére, és formállogikai-dogmatikai argumentációval egy új dogmatikai kategória létrehozása mellett érvelek.

Az értekezés III. része a hivatali vesztegetéshez, valamint a költségvetési csaláshoz kapcsolódó speciális vezetői felelősségi deliktumok *dogmatikai elemzésével* foglalkozik. Az elemzés első lépcsőfoka a vizsgált deliktumok társadalomvédelmi alapjának, jogi tárgyának feltárása. E helyen foglalkozik az értekezés a deliktumok materiális jogellenességi tartalmának problematikájával és annak a kérdésnek a megválaszolásával, vajon mi képezi a magatartás büntetendőségének alapját. Így a jogi tárgy fényében elemzem a vizsgált bűncselekmények beszámítási nomra-karakterét, valamint szintén a jogtárgyvédelem tükrében adok választ arra a kérdésre, vajon a speciális vezetői felelősségi deliktumok sértik-e az ultima ratio, illetve az arányosság elvét. Az objektív tényállási elemeket megelőzően részletesen elemzem a tényállások megvalósításához szükséges speciális tettesi kvalifikáció tartalmát, munkajogi, társasági jogi, valamint polgári eljárásjogi fogalmak értelmezésének segítségével. Az objektív, valamint szubjektív tényállási elemek dogmatikai elemzése az értekezés magja, azokra a későbbiekben térek ki.

A dolgozat IV. része *joggyakorlat-elemzéssel* foglalkozik, témaspecifikus történeti tényállások ismertetésével és elemzésével igyekszik feltárni azokat az okokat, amelyek a vizsgált deliktumok gyakorlati alkalmazásának *hiányához* vezetnek.

A dolgozat V. része *összegzés*, amelyben in abstracto és in concreto feltárom a dogmatika és kriminálpolitika egymáshoz való viszonyát, majd pedig választ adok a dolgozat elején feltett kutatási kérdésekre. A kapott válaszok alapján felállítom téziseimet és felvázolom megoldási javaslataimat.

III. Az értekezés módszertana

A vezető tisztségviselő speciális felelősségét megállapító tényállások *új* dogmatikai karaktere implicite magában hordozza az interdiszciplináris kutatómódszertan alkalmazásának követelményét, létének okai, illetve rációja vizsgálatához más jogágak segítségül hívása elengedhetetlen. Az interdiszciplináris vizsgálat legelső, az egész értekezést átható lépcsőfoka a büntetőjogi felelősségi alakzat absztrakt összevetése a releváns polgári jogi felelősségi formával. A polgári jog ismeri ugyanis a munkáltatónak a munkavállaló által okozott károkért fennálló objektív felelősségét (Ptk. 6:540. §), amely felelősségi konstrukció rokonságot mutat az értekezés tárgyát képező felelősségi formával. A hasonló felelősségi tényállás léte pedig – álláspontom szerint – hasonló szabályozási ráció feltárhatóságát feltételezi, amely vizsgálata

és megismerése segítséget nyújthat a szervezet vezetőjének speciális büntetőjogi felelősségét deklaráló tényállások léte kriminálpolitikai okainak megismeréséhez, megértéséhez. (*Vertikális interdiszciplináris vizsgálat.*)

A vizsgált büntetőjogi felelősségi alakzat létrejöttének okai és szabályozási háttere megértéséhez elengedhetetlen azon ontológiai jelenségek vizsgálata, amelyek potenciálisan a felelősségi forma megjelenéséhez vezettek. Így a dolgozat vizsgálati módszere a témaspecifikus *kriminológiai* elemzés is. (*Horizontális interdiszciplináris vizsgálat.*)

A *jogtörténeti* elemzés a dogmatikai és kriminálpolitikai kérdések vizsgálata során kiegészítő szerepet játszik azzal, hogy történeti előzmények feltárása útján hozzájárul a hatályos norma jogpolitikai céljának megismeréséhez.

Az értekezés alapját *kritikai-dogmatikai elemzés* képezi. A dolgozatban alkalmazott fő kutatási módszer a speciális vezetői felelősségi deliktumok egyes tényállási elemeinek részletes dogmatikai vizsgálata, valamint az azokhoz kapcsolódó büntetőjog-dogmatikai problémák feltárása. Így a dogmatikai elemzés tárgya egyebek mellett a mulasztás büntetendőségének, valamint a speciális jogi köteleességek létének jogalapja a magyar büntetőjog-rendszerben, objektív büntethetőségi feltételek létjogosultságának kérdése a büntetőjogban, valamint a német jogrendszerben elismert, a magyar büntetőjog terén azonban periférikus objektív beszámítás tanának alkalmazhatósága a mulasztás kauzalitásának definiálása során. A dolgozatban alkalmazott dogmatikai módszertan speciális, a dogmatikai-elemző módszer ugyanis eszköz a feltett kutatási kérdések megválaszolásához. Ezért egy logikus és tiszta érvelési rendszer felállítása céljából minden, a kutatási kérdések megválaszolása szempontjából releváns tényállási elem, ismerv elemzése során hipotéziseket állítok fel. A hipotézis alátámasztása vagy cáfolata mint vizsgálati eredmény pro- vagy kontraérvként jelenik meg a dolgozat elején feltett kutatási kérdések megválaszolása során. Az így felállított érvelési rendszert a dolgozat végén ún. tézis-mátrixba foglalom.

A *jogösszehasonlító* módszertan az egész dolgozatot átható kutatási metódus. Az összehasonlító elemzés során a német büntetőjog, szabálysértési jog releváns megállapításait vizsgálom, valamint a témaspecifikus német joggyakorlatot hívom segítségül. Annak elsődleges oka, hogy az összehasonlítás bázisa a német büntetőjog-tudomány az, hogy a vizsgált speciális vezetői felelősségi alakzat mint *siu generis* tényállás a német jogrendszerben is létezik. A magyar felelősségi alakzat német „testvértényállását” a jogalkotó szabálysértési felelősség rendszerében helyezte el (OWiG 130. §). Az összehasonlíthatóságot megalapozza, hogy a szabálysértési jog is a bűnösségi felelősség elvén nyugszik. Emellett a német

büntetőjog-tudomány nem csak e sui generis tényállás kapcsán, hanem általános részi felelősségi konstrukciók alapján is részletesen foglalkozik a szervezet vezetőjének büntetőjogi felelősségével. Mindezek alapján a német szakirodalom, valamint kutatási eredmények nélkülözhetetlen alapul szolgálnak a speciális vezetői felelősséget deklaráló magyar bűncselekményi tényállások elemzéséhez.

A joggyakorlat-elemzés kapcsán ún. *retrospektív módszertant* alkalmazok. Tekintettel arra, hogy a vizsgált speciális felelősségi tényállásoknak mintegy két évtizede egyáltalán nincsen gyakorlati relevanciája, az értekezés célja – a felállított kutatási kérdések fényében – azon okok feltárása, amelyek a deliktumok alkalmazásának hiányához vezethetnek. A retrospektív elemzés azt jelenti, hogy olyan ügyek vizsgálatára kerül sor, amelyek történeti tényállása alapján a speciális vezetői felelősségi alakzatot *elméletileg alkalmazni lehetett volna*. A kutatás során alapvetően két módszert alkalmazok. A jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedésekről szóló törvény⁵ tartalmaz egy olyan felelősségi formát, amely teljes mértékben megegyezik a dolgozat tárgyát képező speciális vezetői felelősségi deliktumokkal, ám e tényállás alapján nem a vezető, hanem a jogi személy szankcionálandó. E felelősségi forma gyakorlati alkalmazása álláspontom szerint feltételezi a speciális vezetői felelősségi tényállás alkalmazhatóságát is.

A másik vizsgálati módszer alapján olyan bírósági ítéleteket (anonim határozatokat) elemzek, amelyben a bíróság a terhelt büntetőjogi felelősségét hivatali vesztegetés vagy költségvetési csalás elkövetése miatt állapította meg. A vizsgálatot olyan esetekre szűkítem, ahol a tettes valamely gazdálkodó szervezet tagja vagy dolgozója, és a bűncselekményt a gazdálkodó szervezet érdekében, avagy annak tevékenységi körében követte el. Ezen ügyek tekintetében azt vizsgálom, vajon a történeti tényállásuk alapján valamely speciális vezetői felelősségi deliktum megállapítható lett volna-e.

IV. A speciális vezetői felelősségi tényállások elemzése

IV. 1. A felelősségi alakzat elhelyezése a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerében

Új jogintézmény jogrendszerben történő megjelenése esetén fennáll a jogintézménynek az adott jogág dogmatikai rendszerébe való beillesztésére vonatkozó tudományos kíváncsiság. A rendszerbeli hely megállapítása tekintetében alapvetően két lehetőség áll rendelkezésünkre: megkíséreljük a rendszeridegen jogintézményt beillesztetni valamely létező dogmatikai

---

⁵ 2001. évi IV. törvény a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről

kategóriába akkor is, ha az oda hézagmentesen nem illeszkedik („quasi”- megoldás vagy „kivétel”- megoldás), vagy a rendelkezésre álló ismertetőjegyek alapján kísérletet teszünk arra, hogy az új jelenségnek új dogmatikai kategóriát hozzunk létre. Tekintettel arra, hogy az első megoldás explicit kifejezésre juttatja a jogintézmény rendszeridegenségét, dolgozatomban a második megoldás szerint egy új dogmatikai kategória létrehozására teszek kísérletet. Értekezésemben a *vezetői felelősség* mint a bűnkapcsolati alakzatok új alkategóriájának létrehozása mellett érvelek. Álláspontom szerint a bűnkapcsolatok főfogalmi eleme (genus proximum) a *járulékos*, ezért minden más, a járulékos deliktumokra jellemző tulajdonság *nem csoportképző ismérv*. Így a járulékoság objektív kritériuma mellett a bűnkapcsolati alakzatok közé illeszkedésnek nem feltétele a járulékos cselekmény elkövetőjének az alapbűncselekményre kiterjedő szubjektív viszonyulása.

A létrehozott bűnkapcsolati alkategória alkalmas arra, hogy magába fogalja a Btk.-ban található valamennyi olyan sui generis deliktumot, ahol egy természetes személy büntetőjogi felelősségének megállapítására az alárendeltje által elkövetett bűncselekmény kötelelességellenes meg nem akadályozása alapján kerül sor, figyelmen kívül hagyva azt, hogy e bűncselekményről a vezető tudott-e. Az új dogmatikai kategória a dolgozatban vizsgált két tényálláson kívül a következő, katonai bűncselekményeket tartalmazza: Az előjárónak vagy hivatali vezetőnek az emberiség vagy háborús bűncselekményekhez kapcsolódó felelőssége (Btk. 145. §; Btk. 159. §); valamint az előjárói intézkedés elmulasztása (Btk. 452. §).

A Btk.-ban szórványosan megjelenő, ismertetett deliktumok egymással hasonló jellemvonásokat mutatnak, amely közös jellemzők alapján megfogalmazhatók vezetői felelősségi alakzat dogmatikai kategóriára jellemző ismérvek: alá-fölérendeltségi viszony fennállása (1), a vezető mulasztása mint elkövetési magatartás (2), valamint a vezető mulasztása és az alárendelt által elkövetett alapbűncselekmény közötti szubjektív viszony hibája⁶ vagy hiánya.⁷

Az a megállapítás, miszerint az speciális vezetői felelősségi deliktum mint új bűnkapcsolati alakzat a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerébe beilleszthető, annak rendszertanilag helye lehet, nem jelent állásfoglalást a tekintetben, vajon a tényállások léte dogmatikailag, illetve kriminálpolitikailag igazolható-e.

---

⁶ A csoport elemeit képező tényállások vagy egyáltalán nem fogalmazznak meg szubjektív elemet; vagy definiálnak ugyan valamilyen szubjektív kapcsolatot, de csak mint tudati elemet, az akarati-érzelmi elem hiányzik („tudta”); avagy a tudati elem felróható hiányát deklarálják („tudnia kellett volna”).

⁷ KARSTEN, Nora: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des nicht-militärischen Vorgesetzten. Duncker & Humblot. Berlin, 2010. 38-39. p

IV. 2. A speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása

A hivatali vesztegetéshez és költségvetési csaláshoz kapcsolódó vezetői felelősségi deliktumok elkövetési magatartása a *felügyeleti, vagy ellenőrzési kötelezettség elmulasztása*. A hazai szakirodalom tipikusan nem foglalkozik azzal a kérdéssel, vajon mit kell pontosan a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség fogalmak alatt érteni, általánosságban megállapítják csak, hogy e kötelezettségeket más jogági normák töltik meg tartalommal, azaz a deliktum az elkövetési magatartást szempontjából *kerettényállás*.⁸ A felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségek tartalmának megállapítása azért fontos feladat, mert egy absztrakt fogalom-meghatározás vagy fogalom-behatárolás nélkül in concreto nem dönthető el megnyugtatóan, hogy mely kötelezettség minősül felügyeleti vagy ellenőrzési kötelezettségnek. A hipotézis, amelyet e fejezetben felállítottam, a következő: *A speciális vezetői felelősségi tényállások elkövetési magatartása egyértelmű tartalmának meghatározása nem lehetséges, ezért az sérti a nullum crimen sine lege certa elvet.*

A gazdálkodó szervezet vezetőjét terhelő kötelezettségek a szervezeti struktúrából eredő magánjogi, illetve társasági jogi kötelezettségek, ám a polgári jog nem ismeri a felügyeleti, illetve ellenőrzési kötelezettség absztrakt fogalmát. A polgári jogi megbízási szerződés alapján a megbízót terhelő *eligendo, instruendo és inspiciendo kötelezettségek* segítséget nyújthatnak annak tartalmi meghatározásában, mely vezetői kötelezettség nem jöhet szóba a sui generis deliktum elkövetési magatartásaként, szilárd elhatárolási pontot azonban e vizsgálat sem eredményez. A közigazgatási jog és a szervezéstudomány ismeri és alkalmazza az irányítás-felügyeleti-ellenőrzési fogalmi hármását, amely ismeret alkalmas arra, hogy a vizsgált kötelezettségek tartalmának megállapítása szempontjából kiindulási pontként szolgáljon. Mivel azonban a magánjog és a közigazgatási jog mind strukturálisan, mind pedig tartalmilag egymástól jelentősen eltérő jogágak (magánjog-közjog), a közigazgatási jogi fogalom átültetése magánjogi jogviszonyokra aligha lehet célravezető.

A gazdálkodó szervezet vezetőjét terhelő azon magánjogi kötelezettségek, amelyek nem illeszkednek a bűncselekményi tényállás elkövetési magatartása alá, a sui generis deliktum szempontjából nem bírnak büntetőjogi relevanciával. Jelentőséggel bírhatnak azonban a vezető felelősségének mulasztásos bűnsegély részesi alakzat alapján történő megállapítása során, mint a felelősség normatív alapját képező speciális jogi kötelezettségek. Az

---

⁸ MEZŐLAKI, Erik: A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet), in: KARSAI, Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013. 604. p.; VIDA, Mihály: A gazdálkodó szervezet egyes vezető tisztségviselőinek büntetőjogi felelősségéről, in: Ad futuram memoriam. 2007. 280-286. 282. p.

értekezésben vizsgálom a gazdálkodó szervezet vezetőjének mulasztásos bűnsegélyért, más jogági normák szerint meghatározható speciális jogi kötelezettségek alapján fennálló felelősségének kérdését a magyar, valamint a német büntetőjog-rendszerben. A kérdés az, vajon abban az esetben, ha a szervezet vezetőjének a tudata kiterjed az alapbűncselekmény megvalósulására, a bűnsegélyhez szükséges objektív és szubjektív feltételek adottak, akkor a passzív magatartásáért, az őt terhelő releváns kötelezettség elmulasztása alapján részesi felelőssége megállapítható-e. A magyar büntetőjog-rendszerben a nyitott törvényi tényállások – valamint analóg módon a bűnsegély – mulasztásos változatának büntetendősége explicit törvényi rendelkezés hiányában problematikus, ontológiai létjogosultsága nem vitatott azonban. E magatartások büntetendősége pozitív jogalkotói beavatkozás hiányában sérti a törvényesség elvét.

IV. 3. Objektív büntethetőségi feltétel a speciális vezetői felelősségi deliktumokban

A vizsgált tényállások immateriális deliktumok, azaz nem tartalmazznak tényállásszerű eredményt. A *veszély*, amely abban áll, hogy *más* hivatali vesztegetést vagy költségvetési csalást követ el, nem tekinthető eredménynek, mert a magyar büntetőjog dogmatikai rendszerében eredmény csak az a veszély lehet, amelyet a jogalkotó ekként fogalmaz meg a tényállásban (konkrét veszély). A pusztán absztrakt veszély nem tényállásszerű eredmény.

Az a feltétel, miszerint a vezető mulasztásának büntetendőségéhez egy, a szervezet tagja vagy dolgozója által elkövetett⁹ alapbűncselekmény megvalósulása szükséges, objektív büntethetőségi feltételként definiálható. Az objektív büntethetőségi feltétel nem tekinthető objektív tényállási elemnek, ugyanis annak megvalósulására az elkövető tudatának nem kell, ill. a vizsgált deliktumok tekintetében nem is szabad kiterjednie.¹⁰ Ezáltal ez a tényállási *ismérv* nem hordozza azt a jellemzőt, amellyel objektív tényállási elemnek, nevezetesen eredménynek lehetne tekinthető.

A büntetőjogi felelősség a bűnösségen alapuló felelősség elvén nyugszik, így az objektív feltételek léte a büntetőjogban *alapvetően* megkérdőjelezhető.¹¹ Megállapítható azonban, hogy az objektív büntethetőségi feltétel *nem eleve* sérti a bűnösségi elvet.

---

⁹ A bűncselekmény „elkövetésének” értelmezése tekintetében mind a deliktum befejezett stádiumba jutása, mind annak a kísérleti stádiumban rekedése releváns.

¹⁰ GYÖRGYI, Kálmán: Az objektív büntethetőségi feltételek problémája. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominata. Tomus VIII. Tankönyvkiadó. Budapest, 1966. 173-193. 175. p

¹¹ SCHMIDTHÄUSER, Eberhard: Objektive Strafbarkeitsbedingungen. ZStW 4/1959. 545-564. 547. p.

A német szakirodalom különbséget tesz *büntetőjogi felelősséget korlátozó* (valódi), valamint *büntetőjogi felelősséget kiterjesztő*, ill. azt *megalapozó* (nem valódi) objektív büntethetőségi feltétel között.¹² Formálisan vizsgálva azt mondhatjuk, hogy minden objektív büntethetőségi feltétel korlátozza a felelősséget, mert annak elmaradása esetén a felelősség megállapítása is elmarad. E feltételek felelősségkorlátozó hatását *materiálisan* kell azonban vizsgálni.¹³ Ha a feltétel olyan tevéshöz vagy mulasztáshoz kapcsolódik, amely *önmagában* nem büntetőjogi szankcionálást érdemlő, és az elkövetési magatartáshoz más tényállási elem nem kapcsolódik (amely a cselekményt büntetést érdemlővé tenné), az objektív büntethetőségi feltétel de facto kiterjeszti a büntetőjogi felelősséget, *materiálisan vizsgálva* tehát sérti a bűnösség elvét. Ahogyan Schmidhäuser megfogalmazza: „Egy büntetőtényállás cselekményleírása csak abban az esetben tartalmazhat objektív büntethetőségi feltételt, ha ez a leírás a belevont körülmény figyelembevétel nélkül szociáletikai rosszallást magában hordozó leírásként értelmezendő.”¹⁴

Ahhoz, hogy állást foglaljunk abban a kérdésben, vajon a vizsgált felelősségi deliktumokban megfogalmazott objektív büntethetőségi feltétel büntetőjogi felelősséget korlátozó, avagy kiterjesztő/megalapozó jellegű-e, az objektív tényállási elemeket a védendő jogi tárgy fényében, együttesen kell értelmezni. A fent vázolt megállapítás szerint, nevezetesen, hogy a deliktumok elkövetési magatartása nem rendelkezik büntetőjogi szankcionálást indokoló materiális jogellenességi tartalommal, és a tényállások nem tartalmaznak eredményt sem, megállapítható, hogy az objektív büntethetőségi feltétel kiterjeszti a büntetőjogi felelősséget.

IV. 4. Az elkövetési magatartás és az alapbűncselekmény közötti okozati kapcsolat problematikájáról

Az okozatosság ontológiai alapon fekvő kapcsolat az elkövetési magatartás és a tényállásszerű eredmény között.¹⁵ Tekintettel arra, hogy a vizsgált deliktumoknak nincsen tényállásszerű eredménye, az okozatosság vizsgálata indokolatlan.

---

¹² JESCHECK, Hans-Heinrich – WEIGEND, Thomas: Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil. 5., vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Duncker & Humblot. Berlin, 1996. 556. p.

¹³ STRATENWERTH, Günter: Objektive Strafbarkeitsbedingungen im Entwurf eines Strafgesetzbuchs 1959. ZStW 4/1959. 565-578. 566. p.

¹⁴ SCHMIDTHÄUSER 1959, 548. p.

¹⁵ NAGY 2014, 165. p.

Az elkövetési magatartás, valamint az objektív büntethetőségi feltétel között fennáll azonban egy, a tényállásban megfogalmazott kapcsolat, amelyet egy dogmatikailag tiszta büntetőjog-rendszerben az okozatosság eszközével nem válaszolhatunk meg.

A hivatali vesztegetéshez kapcsolódó deliktum úgy fogalmaz, hogy a tettes akkor büntethető, ha kötelezettsége teljesítése az alaphűncselekmény megvalósulását *megakadályozhatta volna*. A költségvetési csaláshoz kapcsolódó tényállás szerint pedig akkor büntethető a tettes, ha a mulasztása az alaphűncselekmény elkövetését *lehetővé tette*. A cselekmények közötti, törvényi tényállásban rögzített összefüggést a gazdálkodó szervezet vezetőjének felelőssége megállapításához tehát *bizonyítani kell*. A német szakirodalom az elkövetési magatartás és az objektív büntethetőségi feltétel között fennálló kapcsolatot ún. *beszámítási összefüggésként* definiálja, és a cselekmények közötti kapcsolatot az *objektív beszámítás tana* segítségével fogalmazza meg.¹⁶ Az elméletet a hazai büntetőjog-tudomány is ismeri, de alkalmazása csak szűk körben – tipikusan a közlekedési deliktumoknál – elismert, az általános okozatossági elméletek alkalmazása *mellett*.¹⁷ Álláspontom szerint az objektív beszámítás tana alkalmas eszköz az elkövetési magatartás és eredménynek nem minősülő, tényállási ismérvként megfogalmazott *következmények* közötti kapcsolat definiálására. Emellett úgy vélem, hogy ez az elmélet általánosságban alkalmazható lehet a vegyes mulasztásos bűncselekményeknél az *ontológiailag nem okozatos* mulasztás és az eredmény közötti „okozati kapcsolat” definiálása *helyett*.

Az okozati kapcsolat bizonyítása a „*megakadályozhatta volna*” változat esetén az ex post facto vizsgálati kötelezettség¹⁸ miatt problematikus lehet. A feltételes módban történő megfogalmazás alapján a következőt kell bizonyítani: habár *nem biztos*, hogy az eredmény nem következett volna be, az *valószínű*, hogy a kötelezettség teljesítése esetén elmaradhatott volna. Ezzel a formulával a jogalkotó hipotetikus kauzalitást deklarál. A „*lehetővé tette*” változat azt jelenti, hogy a kötelezettség elmulasztása utat nyitott a bűncselekmény elkövetésének. Azaz, a vezető mulasztása in abstracto *fokozta* a káros következmény (költségvetési csalás) bekövetkezésének *kockázatát*.

---

¹⁶ MASCHKE 1997, 78. p.; GEISMAR, Anne-Gwendolin: Der Tatbestand der Aufsichtspflichtverletzung bei der Ahndung von Wirtschaftsdelikten. Eine Untersuchung zu § 130 OWiG unter Berücksichtigung des Kartellordnungswidrigkeitenrechts. Nomos Universitätsschriften. Baden-Baden, 2012. 96. p.; PIETREK, Anna Carolin: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Betriebsinhabers aus Compliance-Pflichten. Schriftenreihe Compliance. Verlag Dr. Kovac. 2012. 151. p.

¹⁷ NAGY 2014, 172. p.; LOSONCZY István: A mulasztási bűncselekmény okozatossága. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécs, 1937. 227. p

¹⁸ MASCHKE 1997, 81. p

Álláspontom szerint a jogalkotó által megfogalmazott okozati (beszámítási) kapcsolat a cselekmények között voltaképpen a német büntetőjog-dogmatikában elismert kockázatfokozási teóriának a normatív megjelenése (Risikoerhöhungslehre).¹⁹

Tekintettel arra, hogy mind az objektív büntethetőségi feltétel, mind az objektív beszámítás nélkülözi a szubjektív elemet, e jogintézmények rezisztensek a tudati hibával, így a tévedéssel szemben.²⁰

Habár az objektív beszámítás tana a vezetői felelősség alapját képes logikusan megmagyarázni, az csak akkor felel meg a bűnösségi elvnek, ha az elkövetési magatartás büntetendősége sem sérti ezt az elvet. Az objektív beszámítás tanának álláspontom szerint helye van a hazai büntetőjog dogmatikai rendszerében.

V. Az értekezés eredményei

1. Tézis: *Sérül az arányosság elve azáltal, hogy a speciális vezetői felelősségi deliktumok vonatkozásában nem definiálható olyan védendő érdek, amely büntetőjogi beavatkozást indokolna.*

A deliktumok materiális jogtalansági tartalmán keresztül vizsgáltam azt a kérdést, vajon azok összeegyeztethetők-e az arányosság, valamint ezen keresztül az ultima ratio elvével. A kérdés mikénti megválaszolásához nem elegendő annak megállapítása, hogy a büntetendő cselekmény nem tekinthető szociáletikai jogtalanságnak. Vizsgálni kell azt is, hogy a tényállás tartalmaz-e olyan objektív vagy szubjektív többletelemet, amely a mulasztás büntetést érdemlővé teszi, illetve amely alapján a bűncselekményi tényállás *több lesz*, mint valamely más jogterület által ugyancsak szankcionált, a vizsgált deliktummal megegyező magatartás. Abban az esetben, ha a vizsgált magatartást szankcionáló más jogági norma, valamint a büntetőnorma között nincsen jelentős tartalmi különbség, sérül az arányosság elve.

Az alapelvsérelem kérdésének megválaszolása érdekében a vizsgált büntetőnormát in abstracto összehasonlítottam a potenciálisan releváns magánjogi, valamint közigazgatási jogi felelősségi formákkal. A vizsgálat eredményeként megállapítható, hogy habár az elemzett jogterületeken a szervezet vezetőjének inkriminált magatartását szankcionáló, a büntetőjog

---

¹⁹ ROXIN, Claus: Strafrecht AT Band I. Grundlagen – Der Aufbau der Verbrechenslehre. Verlag C. H. Beck. München. 2006. 392. p.; GEISMAR 2012, 96. p. *Im ungarischen Strafrecht über die Risikoerhöhungslehre bezüglich der Verkehrsstraftaten*: VISKI, László: Rechtswidrigkeit bei den Gefährdungsdelikten. Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae. 1968/3-4. 275-299. 275. p, 287. p.

²⁰ JESCHECK/WEIGEND 1996, 559. p

tényállással teljes mértéken egybecsengő norma nem található, a vizsgált *más jogágak* alkalmasak azonban arra, hogy az ismertetett magatartást hatékonyan szankcionálják.

A speciális vezetői felelősségi deliktumok által védett jogi tárgyak ugyanis a büntetőjogon kívül más jogág eszközrendszerével is védhetők. Abban az esetben pedig, ha megállapítható, hogy a jogi tárgy védelmére nem kizárólag a büntetőjog alkalmas, kijelenthető, hogy a cselekmény (a vizsgált tényállások vonatkozásában mulasztás) büntetőjogi eszközökkel történő szankcionálása nem szükséges, és a más jogági védelem potenciális lehetőségére tekintettel *nem is arányos*.²¹

2. Tézis: *A speciális vezetői felelősségi deliktumok elkövetési magatartásának, valamint a tettesi kör egyes fogalmi elemeinek meghatározása sérti a nullum crimen sine lege certa elvet.*

Büntetőjog-dogmatikai axióma, hogy – tekintettel az individuális felelősség, valamint a bűnösségen alapuló felelősség elvére – elkövetési magatartás hiányában nincsen büntetőjogi tényállás. A speciális vezetői felelősségi deliktumok az elkövetési magatartás tekintetében keretdiszpozíciók. A kerettényállások tekintetében is fennáll a pontos törvényi meghatározottság követelménye. Mint fent ismertettem, a felügyeleti, valamint ellenőrzési kötelezettség tartalma sem magánjogi, sem szervezéstudományi ismeret segítségével hívásával nem határozható meg pontosan ezért az elkövetési magatartás megfogalmazása álláspontom szerint sérti a nullum crimen sine lege certa-részkövetelményét. Az elkövetési magatartás tartalmának meghatározhatatlansága miatt azt egy ún. „szükségképpen *báb-tényállási elemnek*” tartom, amelynek segítségével a norma pusztán beszámítási jellege *formálisan* eliminálható azzal, hogy elkövetési magatartás nélkül nincsen törvényi tényállás.

A vizsgált tényállások tettese a gazdálkodó szervezet vezetőjén kívül lehet a gazdálkodó szervezet felügyeletre vagy ellenőrzésre feljogosított tagja vagy dolgozója is. Vitatott, vajon hogyan kell értelmezni a tényállásban megfogalmazott „*dolgozó*” tettesi kört, tekintettel arra, hogy nem munkajogi fogalomról van szó, valamint e terminust más jogág sem használja, nem definiálja.

A kérdés tehát az, vajon *dolgozó* alatt kizárólag a munkajogi értelemben vett munkavállalót kell érteni, vagy azokat is, akik a szervezetnél valamilyen polgári jogi szerződés alapján végeznek munkát. A Kúria álláspontja szerint a dolgozó-fogalom alatt kell érteni mindenkit, aki gazdálkodó szervezetnél munkát végez abban az esetben is, ha az megbízási szerződés

---

²¹ Vö. NAGY 2014, 85. p.

vagy vállalkozási szerződés alapján történik akkor, ha a jogviszony a munkaszerződéshez hasonló jegyeket mutat.²² Álláspontom szerint a Kúria értelmezése sérti a nullum crimen sine lege stricta elvét,²³ amely sérelemhez azonban a *certa*-részkövetelménynek a jogalkotó általi megsértése vezet. A büntetőjogban nem megengedett olyan fogalmak alkalmazása, amelyeket sem a büntetőtörvény, sem más jogági norma nem definiál, valamint tartalmuk értelmezés útján sem állapítható meg bizonyossággal. Ebben az esetben sérül a törvényesség elve. A jogalkotó feladata új, alapelv-konform fogalom létrehozása, avagy az interpretálásra szoruló normához értelmező rendelkezés deklarálása.

3. Tézis: *A speciális vezetői felelősségi deliktumok sértik a bűnösségen alapuló felelősség elvét*

Ahhoz, hogy megválaszoljuk a kérdést, vajon a speciális vezetői felelősségi deliktumok sértik-e a bűnösségen alapuló felelősség elvét, a norma jogi tárgyát (ill. annak materiális jogtalansági tartalmát), az elkövetési magatartást, valamint az objektív büntethetőségi feltételt együtt kell értelmezni. Álláspontom szerint az objektív büntethetőségi feltétel kiterjeszti, ill. megalapozza a tettes büntetőjogi felelősségét azáltal, hogy az egy olyan mulasztáshoz kapcsolódik, amelynek nincsen materiális (büntetőjogi szankcionálást érdemlő) jogtalansági tartalma. Mindemellett, ahogyan láthattuk, az elkövetési magatartás tartalmi meghatározása eleve problematikus.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a vizsgált deliktumok sértik a bűnösségen alapuló felelősség elvét, mert a definiálható védendő érdek nem az elkövetési magatartásban manifesztálódik, hiszen a felügyeleti-ellenőrzési kötelezettségnek mint elkövetési magatartásnak nincsen büntetőjogi fellépést indokoló materiális jogellenességi tartalma, ezért tényállásszerű eredmény hiányában a materiális jogellenességi tartalmat kizárólag az objektív büntethetőségi feltétel hordozza.

---

²² EBH2012. B.28.; HOLLÁN, Miklós: Korruptió bűncselekmények az új büntetőkodekxben. HVGOrac. Budapest, 2014. 101-102. p.

²³ A nullum crimen sine lege alapelv stricta részkövetelménye alapján tilos a büntetőnormát extenzíven értelmezni. Ez azt jelenti, hogy ha a norma pontos tartalma annak szó szerinti értelmezése alapján bizonyossággal nem állapítható meg, akkor a nyelvtani értelmezésen kívül más értelmezési eszközt kell alkalmazni. Ha az alkalmazott értelmezési eszköz olyan eredményre vezet, amely a tettes számára hátrányos, a normának ezen értelmezése nem alkalmazható. (NAGY 2014, 117. p.)

VI. Összegzés és de lege ferenda javaslatok

Az alkotmányjogi, valamint büntetőjogi alapelvek sérelme nem megengedhető egy tradicionális jogállami büntetőjog-rendszerben. Ezért a hibák feltárását követően arra kell törekedni, hogy az alapelvsérelmek vagy értelmezés útján, vagy jogalkotói beavatkozás útján kiküszöbölésre kerüljenek. Mindenekelőtt megállapítandó, hogy a dolgozatban feltárt alapelvsérelmek álláspontom szerint értelmezés eszközével nem szüntethetők meg.

A nullum crimen sine lege certa elv dolgozó-fogalom által történő megsértése jogalkotói beavatkozást igényel. Álláspontom szerint a törvényesség elvének sérelme megszüntethető azáltal, hogy ha a jogalkotó más jogág által használt fogalommal helyettesíti a dolgozó-fogalmat, vagy a jelen fogalom fenntartása mellett ahhoz értelmező rendelkezést fűz, amelyben *expressis verbis* megfogalmazza annak jelentését.

A bűnösségi elv sérelmének megszüntetésére három lehetőség áll rendelkezésre:

A bűnösségen alapuló felelősség elvével összeegyeztethető, ha a jogalkotó a tényállást *valódi sui generis mulasztásos bűnsegedlyként* fogalmazza meg. Azaz a szervezet vezetőjének mulasztása csak akkor lenne büntetendő, ha a más által elkövetett alapcselekménnyről tudna.

Az objektív büntethetőségi feltétel fenntartása mellett szintén összeegyeztethető a bűnösségi elvvel a deliktumnak *konkrét veszélyeztető tényállásként*, azaz eredmény-bűncselekményként való meghatározása. Ebben az esetben ugyanis az objektív büntethetőségi feltétel nemcsak formálisan, hanem materiálisan is korlátozná a büntetőjogi felelősséget azzal, hogy immáron az egy materiális jogtalansági tartalommal bíró tényálláshoz kapcsolódna.

A speciális vezetői felelősségi deliktumok hatályos konstrukciója és megfogalmazása mellett indokolt azok *dekriminalizálása*. A dekriminalizáció nemcsak a felelősségi alakzatnak a jogrendszerből való teljes törlésével történhet, e tekintetben mind a bűnösségi elvnek, mind pedig az arányosság elvének megfelel az, ha a jogalkotó a normát a jogrendszer büntetőjogi alrendszere helyett az igazgatási jog rendszerében helyezi el. A közigazgatási jog ismeri ugyanis az objektív felelősséget, ezért a vizsgált speciális vezetői felelősségi deliktumok elhelyezését – a hatályos tényállási konstrukció megtartása mellett – itt tartom indokoltnak.

Az értekezés témájában született publikációk

Molnár Erzsébet: *Vezetői felelősség mint önálló bűnkapcsolat*. Jogelméleti Szemle. 2017/2. 107-118.

Molnár Erzsébet: *A vállalkozáson belüli előnyozási eljárás interdiszciplináris kontextusban*. Jogtudományi Közlöny. 2016/9. 458-468.

Molnár Erzsébet: *A közérdekű bejelentés bűnmegelőzési és bűnfelderítési relevanciájának vizsgálata a gazdálkodó szervezeten belül elkövetett bűncselekmények vonatkozásában*. Belügyi Szemle. 2016/9. 76-100.

Molnár Erzsébet: *A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője párhuzamos büntetőjogi felelősségének egyes kérdéseiről*, in: P. Szabó Béla – Szemesi Sándor (szerk.): *Profectus in litteris VII: Előadások a 12. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz konferencián*. Lícium-Art Könyvkiadó. 2015. 245-252.

Erzsébet, Molnár: *Einführung in das Institut der Criminal Compliance: Die strafrechtliche Verantwortung des Betriebsinhabers für die Verletzung der Aufsichtspflicht im ungarischen, deutschen und türkischen Rechtssystem*, in: Karsai Krisztina – Szomora Zsolt (szerk.): *Bosphorus Seminar: Papers of a Bilingual Seminar on Comparative Criminal Law. Beiträge eines zweisprachigen Seminars über Strafrechtsvergleichung*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2015. 87-99.

UNIVERSITÄT SZEGED

Juristische Fakultät

Doktorschule

Erzsébet Molnár

Die spezielle strafrechtliche Verantwortung des Leiters der Wirtschaftsorganisation

Doktorarbeit

Thesenpapier

Wissenschaftliche Betreuerin: Prof. Dr. Krisztina Karsai

Szeged

2018

INHALTVERZEICHNIS

I. Einleitung - Die Gründe der wissenschaftlichen Untersuchung	1
II. Die Zielsetzung und die Struktur der Doktorarbeit	3
III. Über die angewandten Forschungsmethoden.....	4
IV. Die Analyse der Straftatbestände.....	6
IV. 1. Über die dogmatische Eingliederung der Verantwortungsform	6
IV. 2. Über die Tathandlung der Straftatbestände.....	8
IV. 3. Über die objektive Strafbarkeitsbedingung der Straftatbestände	9
IV. 4. Über die Problem der Kausalität zwischen der Tathandlung und der objektiven Strafbarkeitsbedingung.....	10
V. Die Ergebnisse der Doktorarbeit.....	12
VI. Schlussfolgerungen und de lege ferenda.....	15
Die themaspezifischen Publikationen der Autorin	16

I. Einleitung - Die Gründe der wissenschaftlichen Untersuchung

Nach dem in traditionellen Strafrechtssystemen herrschenden Selbstverantwortungsprinzip darf jedermann nur wegen seiner eigenen Handlung oder Unterlassung bestraft werden.¹ Alle Strafrechtssysteme kennen aber strafbare akzessorische Konstruktionen, wie Teilnahmeformen oder *sui generis* geregelte Anschlussstraftaten, entsprechend denen jedermann anknüpfend an eine Handlung einer anderen Person bestraft werden kann. In diesen Konstruktionen ist die Basis der Strafbarkeit die *vorsätzliche* Mitwirkung bei einer Straftat einer anderen Person, dementsprechend verletzen sie weder das Selbstverantwortungsprinzip, noch das Schuldprinzip.

In den letzten zwei Jahrzehnten haben sich die Bestrebungen auf europäischer Ebene verstärkt, die juristische Personen selbst und die Führungskräfte des Unternehmens für in dem Unternehmen durch eigene Mitarbeiter begangene Straftaten zu bestrafen. Im Zuge der Umsetzung internationaler insbesondere unionsrechtlicher Vorgaben und der daraus folgenden Pflichten² haben sich ab 2003 im ungarischen Rechtssystem neue Verantwortungsformen etabliert, die in die traditionelle ungarische Strafrechtsdogmatik schwer einzupassen sind. Diese Straftatbestände knüpfen an den Tatbestand der Bestechung (Abs. 4. und Abs. 5. § 293 uStGB) und des Finanzbetruges (§ 397 uStGB) an und ahnden die Verletzung der Aufsichts- und Überwachungspflicht des Leiters der Wirtschaftsorganisation,³ wenn einer der genannten Straftatbestände durch das Verhalten des Mitglieds oder des Arbeiters der Wirtschaftsorganisation verwirklicht worden ist, und die Pflichterfüllung des Leiters hätte die Begehung der Anknüpfungsstraftat verhindern können, oder gerade das pflichtwidrige Unterlassen hat es ermöglicht, dass das Mitglied oder der Arbeiter der Wirtschaftsorganisation bei Ausübung seiner Tätigkeit im Interesse der Wirtschaftsorganisation oder in deren Tätigkeitskreis die Tat begehen konnte. Die dargestellte spezielle Verantwortungsform dehnt

---

¹ NAGY, Ferenc: Anyagi büntetőjog. Általános rész II. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014. 83. p.

² Art. 3. des Übereinkommens aufgrund von Artikel K.3 des Vertrags über die Europäische Union über den Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Gemeinschaften (PIF-Konvention) und Art. 6 des Übereinkommens aufgrund von Artikel K.3 Absatz 2 Buchstabe c) des Vertrags über die Europäische Union über die Bekämpfung der Bestechung, an der Beamte der Europäischen Gemeinschaften oder der Mitgliedstaaten der Europäischen Union (Korruption-Konvention) bestimmen *die strafrechtliche Verantwortung des Unternehmensleiters*. [Nach Art. 16 2017/1371 (EU) der Richtlinie des Europäischen Parlaments und des Rates vom 5. Juli 2017 über die strafrechtliche Bekämpfung von gegen die finanziellen Interessen der Union gerichtetem Betrug (PIF-Richtlinie) wird die PIF-Konvention ersetzt. Die PIF-Richtlinie beinhaltet keine weiteren Pflichten zur Implementierung strafrechtlicher Führungsverantwortung bezüglich finanziellen Straftaten.]

³ Unter den Begriff *Leiter der Wirtschaftsorganisation* verstehe ich nach dem Gesetztext den folgenden Täterkreis: der Leiter der Wirtschaftsorganisation, das mit Aufsichts- und Überwachungspflichten betraute Mitglied oder Arbeiter der Wirtschaftsorganisation, die mit Aufsichts- und Überwachungspflichten betraute Person, die im Interesse der Wirtschaftsorganisation tätig ist.

die Grenzen der strafrechtlichen Verantwortung des Leiters der Wirtschaftsorganisation im Vergleich zur Beteiligung durch Unterlassen insoweit aus, dass es nicht notwendig (bzw. erwartet) ist, zwischen dem Unterlassen des Täters und der Grundstraftat subjektive Anknüpfungspunkte zu finden. Die kriminalpolitische Begründung der Verantwortungsausdehnung ist, dass der Leiter der Wirtschaftsorganisation – gemäß der hierarchischen Ausgestaltung der Wirtschaftsorganisation – rechtliche und faktische Gelegenheit, und davon ausgehend die Pflicht dafür hat, die in der Wirtschaftsorganisation stattfindenden Ereignisse zu beeinflussen. Demensprechend muss er dann auch dafür verantwortlich sein, wenn seine Untätigkeit ursächlich dafür war, dass jemand in der Wirtschaftsorganisation eine Straftat begeht.⁴

Die Expansion der strafrechtlichen Verantwortung ist eine Erscheinung, die – nach meiner Meinung – nicht in abstracto beurteilt werden kann. Die genannte Verantwortungsform bringt verschiedene allgemeine Probleme und dogmatische-verfassungsrechtliche Fragen mit sich, wie die Kausalität bei Unterlassungsdelikten, die Anwendbarkeit der objektiven Zurechnungslehre in der ungarischen Strafrechtsdogmatik, die Gefahren der Blanknormen im Strafrecht und die Vereinbarkeit des neuen Phänomens mit dem Ultima-ratio-Prinzip, Verhältnismäßigkeitsprinzip, Schuldprinzip, oder mit dem verschiedenen Aspekten des Gesetzlichkeitsprinzips.

---

⁴ Aus dieser kriminalpolitischen Begründung kann auch die Garantenstellung des Betriebsinhabers abgeleitet werden, nach der seine Verantwortung wegen Beteiligung durch Unterlassen als Garant festgestellt werden kann. Die ungarische Strafrechtsdogmatik kennt und anerkennt die strafrechtlichen verantwortungsbegründenden Garantenpositionen (S. z. B. *FINKEY, Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Második kiadás. Politzer-féle Könyvkiadó. Budapest, 1905. 266. p.*; *TOKAJI Géza: A bíncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984. 178. p.*; *NAGY Ferenc: Anyagi büntetőjog. Általános rész I. Iurisperitus Bt. Szeged, 2014. 161. p.*), aber über die Garantenstellung des Unternehmensleiters für Untergebene als Gefahrenquellen spricht die ungarische Fachliteratur gar nicht. Ein Teil der deutsche Literatur und die Rechtsprechung anerkennen die Existenz der Garantenstellung des Unternehmensleiters. (S. z. B. *MASCHKE, Günther: Aufsichtspflichtverletzungen in Betrieben und Unternehmen: Die Sanktionierung von Verstößen gegen die Aufsichtspflicht in Betrieben und Unternehmen nach § 130 Ordnungswidrigkeitengesetzes unter besonderer Berücksichtigung des Zusammenhangs zwischen Tathandlung und Zuwiderhandlung. Berlin Verlag A. Spitz, Berlin; Nomos Verlag, Baden-Baden. 1997. 26. p.*; *ROGALL, Klaus: Dogmatische und kriminalpolitische Probleme der Aufsichtspflichtverletzung in Betrieben und Unternehmen (§ 130 OWiG). ZStW 3/1986. 585. p.*; *SCHÜRMANN, Ralf: Aufsichtspflichtverletzungen im Spannungsfeld zwischen dem Strafrecht und dem Zivilrecht. Gießener Schriften zum Strafrecht und zur Kriminologie. Nomos Verlag, 2005. 92. p.*)

II. Die Zielsetzung und die Struktur der Doktorarbeit

Die Hauptzielsetzung der Doktorarbeit ist die Stellungnahme zu den folgenden Forschungsfragen:

1. Ist es *dogmatisch* gerechtfertigt, den Leiter der Wirtschaftsorganisation strafrechtlich zur Verantwortung zu ziehen.
2. Ist es *kriminalpolitisch* gerechtfertigt, den Leiter der Wirtschaftsorganisation strafrechtlich zur Verantwortung zu ziehen?

Die aufgestellten Fragen sind miteinander verbunden und dürfen bei ihrer Beantwortung nicht vollständig voneinander getrennt werden. Die dogmatische Untersuchung soll dabei helfen, auch die kriminalpolitische Frage zu beantworten und umgekehrt. Es stellt sich deshalb die Frage, ob die tief verwurzelte, traditionelle Strafrechtsdogmatik wegen kriminalpolitischer Gründe modifiziert, bzw. ausgedehnt werden darf? Wenn ja, ist weiter zu erforschen, welche Grenzen den rechtspolitischen Bestrebungen durch die Strafrechtsdogmatik zu setzen sind. Nach meiner Ansicht, ist es nicht verboten, die dogmatischen Grenzen auszudehnen, insofern die Ausdehnung keinen verfassungsrechtlichen, bzw. strafrechtlichen *Grundsatz* verletzt. Die oben genannten Zielsetzungen sollen mit der tiefergehenden Prüfung der speziellen Führungsverantwortungsform verwirklicht werden.

Die Doktorarbeit besteht aus fünf Hauptteilen. Der Titel des I. Kapitels ist „*Interdisziplinäre Grundannahmen*“. Dieses Einführungskapitel beschäftigt sich mit verschiedenen fachübergreifenden Fragen sowie mit dem kriminologischen, rechtsgeschichtlichen und privatrechtlichen Hintergrund der speziellen strafrechtlichen Verantwortung des Leiters der Wirtschaftsorganisation.

Im II. Kapitel werden die *internationalen* Erscheinungsformen der Führungsverantwortung vorgestellt. Die Doktorarbeit skizziert die internationalen rechtlichen Instrumente, die zur Einführung der untersuchten Verantwortungsform im ungarischen Strafrechtssystem geführt haben, und bewertet die ungarische Entsprechung der internationalen Implementierungspflicht. Außerdem werden in diesem Kapitel die themenpepezifischen Vorschriften des Corpus Iuris Europae und deren Beurteilung durch die EU-Mitgliedsstaaten behandelt. In diesem Kapitel wird außerdem die deutsche Rechtslage bezüglich der Feststellung der strafrechtlichen (oder ordnungswidrigkeitsrechtlichen) Verantwortung des Betriebsinhabers oder des Unternehmensleiters für in seinem Betrieben oder Unternehmen durch ein Mitglied oder Mitarbeiter begangene Straftaten, bzw. Zuwiderhandlungen umfassend dargelegt. Am Ende dieses Kapitels werden die Einordnungsmöglichkeiten der

neuen Verantwortungsform in das herrschende nationale Strafrechtssystem dargestellt, um mithilfe formallogischer-dogmatischer Argumentationen die Frage der Integrierbarkeit zu beantworten.

Das III. Kapitel beschäftigt sich mit der tiefergehenden *dogmatischen Prüfung* der an der Bestechung und an dem Finanzbetrug anknüpfenden speziellen Führungsverantwortung. Vor allem wird das zu schützende Rechtsgut der Tatbestände geprüft. Die Doktorarbeit befasst sich mit dem Problem des materiellen Rechtswidrigkeitsinhalts der geprüften Straftatbestände zwecks Stellungnahme zur Frage der Strafbarkeit des pönalisierten Verhaltens des Leiters der Wirtschaftsorganisation. Bezüglich des Problems des Rechtsgüterschutzes wird der potentielle Zurechnungstatbestands-Charakter der Straftaten und das Ultima-ratio-Prinzip im Spiegel des Verhältnismäßigkeitsprinzips untersucht. Vor der Prüfung der objektiven Tatbestandselemente wird in diesem Kapitel auf den Täterkreis der Tatbestände mithilfe einer Analyse der arbeitsrechtlichen, gesellschaftsrechtlichen und zivilprozessrechtlichen Begriffe tiefergehend eingegangen. Die Untersuchung der objektiven und subjektiven Tatbestandselemente ist der Kern der Doktorarbeit, die in dem Folgenden ausführlich vorgestellt wird.

Das IV. Kapitel ist *praxisorientiert*. Auf der Grundlage verschiedener themenspezifischer Fälle wird der Frage nachgegangen, warum die geprüften Straftatbestände keine Praxisrelevanz haben.

Im V. Kapitel werden die Ergebnisse zusammengefasst und die aufgestellten zwei Forschungsfragen beantwortet. Anknüpfend an die Antworten werden Thesen aufgestellt und der Lösungsvorschlag erläutert sowie systematisiert.

III. Über die angewandten Forschungsmethoden

Im Hinblick darauf, dass der Forschungsgegenstand der Doktorarbeit eine strafrechtliche Verantwortungsform ist, die neu im geltenden Strafrechtssystem ist, erscheint es unerlässlich, bezüglich der Gründe und der Ratio der speziellen Verantwortung des Leiters der Wirtschaftsorganisation *fachübergreifende Forschungsmethoden* zu anwenden. Um den Sinn der strafrechtlichen Verantwortungsform zu ergründen muss geprüft werden, ob ähnliche Verantwortungsvorschriften im nationalen Rechtssystem existieren. Nach meinem Forschungsergebnis, ist die spezielle Führungsverantwortungsform mit der objektiven *zivilrechtlichen* Haftung des Arbeitgebers für die durch den Arbeitnehmer verursachten Schäden Dritter (§ 6:540 uBGB) verwandt. Diese Verwandtschaft setzt eine gemeinsame

Regelungsratio, die zum Verstehen der kriminalpolitischen Gründe der Regelung Hilfe leisten kann, voraus (*vertikale interdisziplinäre Forschung*).

Zum Verstehen der Gründe und der Hintergründe der Konstruktion der Verantwortungsform, müssen die zur potenziellen Regelungserforderlichkeit führenden *ontologischen* Erscheinungen ebenso untersucht werden. Dementsprechend ist die Prüfung der themenspezifischen *kriminologischen* Fragen auch eine Forschungsmethode der Doktorarbeit (*horizontale interdisziplinäre Forschung*).

Die *rechtshistorische* Analyse spielt eine Aushilferolle bei der dogmatischen und kriminalpolitischen Forschung, die auch dazu dient, den Sinn der wirksamen Regelung zu verstehen.

Die Doktorarbeit basiert auf einer *kritischen-dogmatischen Untersuchung*. Die Hauptforschungsmethode der Untersuchung ist die dogmatische Prüfung der Straftatbestände und die tiefergehende Analyse der an den Forschungsgegenstand anknüpfenden allgemeinen strafrechtsdogmatischen Fragen: die Rechtslage der Unterlassungsstrafbarkeit und die Frage der Existenz der Garantenstellungen im ungarischen Strafrechtssystem, die Daseinsberechtigung objektiver Strafbarkeitsbedingungen im Strafrecht und die Frage der Anwendbarkeit der in Deutschland anerkannten, aber dem ungarischen Strafrecht ganz fremden objektiven Zurechnungslehre als *Auswechselung* der Kausalität bei Unterlassungsstraftaten. Die angewandte dogmatische Forschungsmethode ist speziell. Die dogmatische Untersuchung ist ein Mittel dafür, die aufgestellten zwei Forschungsfragen beantworten zu können. Zwecks der Aufstellung eines klaren und logischen Argumentationssystems wird am Anfang eines jeden dogmatischen Forschungselements eine Hypothese aufgestellt. Die Untermauerung oder die Widerlegung dieser Hypothese als Ergebnis der Prüfung wird im Zuge der Pro-und-Contra Argumentation erreicht. Anhand des so entstehenden Argumentationssystems wird am Ende der Doktorarbeit eine Thesis-Matrix aufgestellt.

Die Doktorarbeit beruht auf einer *rechtsvergleichenden Untersuchung*. Die Rechtsvergleichung basiert auf der deutschen Strafrechtsdogmatik, dem Ordnungswidrigkeitenrecht und an der themenspezifischen deutschen Rechtsprechung. Der Grund für die Untersuchung der deutschen Strafrechtswissenschaft ist, dass die sui generis Führungsverantwortung auch in dem deutschen Rechtssystem existiert. Der deutsche „Brudertatbestand“ der geprüften ungarischen Straftatbestände ist im Ordnungswidrigkeitenrecht geregelt (§ 130 OwiG). Außerdem beschäftigt sich die deutsche Literatur und Rechtsprechung auch mit der Frage der *kriminalrechtlichen*

Führungsverantwortung (das Ordnungswidrigkeitsrecht basiert auch auf dem Schuldprinzip). Dementsprechend sind die deutschen Forschungsergebnisse und Debatten eine unerlässliche Forschungsbasis der dogmatischen Untersuchung der nationalen Straftatbestände.

Die Doktorarbeit beinhaltet eine sog. *retrospektive Rechtsprechungsanalyse*. Vor dem Hintergrund, dass die untersuchten Straftatbestände seit zwei Jahrzehnten keine Praxisrelevanz haben, ist ein Ziel der Doktorarbeit – im Licht der kriminalpolitischen Forschungsfrage – die mögliche Gründe für deren *Nichtanwendung* aufzudecken. Die retrospektive Untersuchung bedeutet, dass ich Fälle prüfe, gemäß deren Sachverhalte die spezielle Führungsverantwortungsform *theoretisch hätte festgestellt werden können*. Während der Untersuchung wende ich zwei Methoden an. Das Gesetz über die gegen juristische Personen anwendbaren strafrechtlichen Maßnahmen⁵ beinhaltet eine Verantwortungsform, die mit den geprüften Straftatbeständen völlig übereinstimmt und nach denen die juristische Person ahndbar ist. Die Anwendbarkeit der Verantwortungsform setzt die potentielle Anpassungsmöglichkeit der speziellen Führungsverantwortungsform voraus.

Entsprechend der zweiten Untersuchungsmethode untersuche ich Urteile, die wegen der Begehung eine von der relevanten Grundstraftat (Bestechung oder Finanzbetrug), begangen durch Mitglied oder Arbeiter der Wirtschaftsorganisation, in deren Interesse oder in deren Tätigkeitskreis entstanden wurden. Die Untersuchung fokussiert auf die Fälle, in denen man auf der Grundlage des Sachverhalts die Möglichkeit hätte, die strafrechtliche Verantwortung des Leiters der Wirtschaftsorganisation nach den sui generis Straftatbeständen festzustellen.

IV. Die Analyse der Straftatbestände

IV. 1. Über die dogmatische Eingliederung der Verantwortungsform

Bei der Etablierung neuer Rechtinstitute ergibt sich die wissenschaftliche Notwendigkeit, sie ins herrschende dogmatische System einzugliedern und ihre Stelle im Strafrechtssystem zu definieren. Die genannte Verantwortungsform ist dem traditionellen dogmatischen Strafrechtssystem völlig fremd. In dieser Situation ergeben sich zwei Möglichkeiten: entweder versucht man das systemfremde Rechtinstitut in die bestehenden dogmatischen Kategorien einzupassen, unabhängig von den fehlenden charakteristischen Merkmalen („quasi“-Lösung, oder Ausnahme-Lösung), oder man versucht aufgrund der kennzeichnenden Merkmale der neuen Erscheinung neue dogmatische Kategorie zu definieren. Im Hinblick darauf, dass mithilfe der ersten Möglichkeit explicit deklariert wird, dass die Norm de facto

---

⁵ Gesetz Nr. IV. von 2001 über die gegen juristische Personen anwendbaren strafrechtlichen Maßnahmen

systemfremd ist, versuche ich anhand der zweiten genannten Möglichkeit der geprüften Verantwortungsform eine dogmatische Kategorie ausgestalten. In meiner Doktorarbeit argumentiere für die Existenz einer *Führungsverantwortung* als neue Subkategorie der akzessorischen Verantwortungsformen im ungarischen Strafrechtssystem. Nach meiner Ansicht ist die Akzessorietät das Hauptbegriffselement (genus proximum) der Anschlussstraftaten. Weil aber die Akzessorietät als ein objektives Kriterium betrachtet werden muss, ist es begrifflich nicht notwendig, zwischen der Anknüpfungstat und der Grundstraftat ein subjektives Element zu fordern.

Die Führungsverantwortung als neue dogmatische Kategorie kann alle im Strafgesetzbuch enthaltenen Normen erfassen, mithilfe derer die strafrechtliche Verantwortung einer natürlichen Person aufgrund einer durch einen Untergeordneten begangene Straftat festgestellt werden kann, unabhängig davon, ob die Führungskraft von der Begehung der Straftat wusste. Die neue Subkategorie neben den geprüften Straftatbeständen beinhaltet die folgenden militärischen Straftaten: die an kriegsrechtliche und gegen die Menschlichkeit gerichtete Straftaten anknüpfenden Verantwortung des militärischen und amtlichen Vorgesetzten (§ 145 und § 159 uStGB), Unterlassen der Maßnahmen als Vorgesetzter (§ 452 uStGB).

Die im ungarischen Strafgesetzbuch sporadisch erscheinenden Normen haben ähnlichen Charakter. Die gemeinsamen Merkmale der Erscheinungsformen dieser Subkategorie können wie folgt festgestellt werden: die Existenz eines Vorgesetzten-Untergebenen-Verhältnisses (Über-Unterordnungsverhältnis) (1), das Unterlassen einer Pflicht des Vorgesetzten als Tathandlung (2), der Mangel oder das Fehler⁶ der subjektiven Beziehung zwischen dem Unterlassen des Vorgesetzten und der durch die Untergebenen begangenen Grundstraftat (3).⁷

Die Feststellung, dass die neue Verantwortungsform in der ungarischen Strafrechtsdogmatik einen Platz finden kann, ist noch keine Stellungnahme bezüglich deren dogmatischer und kriminalpolitischer Rechtfertigung.

---

⁶ Der Tatbestand formuliert entweder kein subjektives Element; definiert eine Beziehung, nur als Wissenselement, aber ohne Willenselement („wusste“), oder deklariert den vorwerfbaren Mangel des Wissenselementes („hätte wissen müssen“).

⁷ KARSTEN, Nora: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des nicht-militärischen Vorgesetzten. Duncker & Humblot. Berlin, 2010. 38-39. p.

IV. 2. Über die Tathandlung der Straftatbestände

Die Tathandlung der geprüften Delikte ist das *Unterlassen* der dem Leiter der Wirtschaftsorganisation obliegenden *Aufsicht- oder Überwachungspflicht*. Die ungarische Fachliteratur beschäftigt sich nicht damit, was genau unter Aufsichts- und Überwachungspflicht zu verstehen ist. Im Allgemeinen wird nur festgestellt, dass der Tatbestand bezüglich seiner Tathandlung eine Blanknorm ist und ihr Inhalt soll durch außerstrafrechtliche Normen festgestellt werden.⁸ Es ist eine wichtige Forschungsaufgabe, den Inhalt der genannten Pflichten zu bestimmen, weil ohne eine *in abstracto* Begriffserklärung nicht entschieden werden kann, welche Pflicht *in concreto* als Aufsichts- oder Überwachungspflicht bezeichnet werden darf. Die Hypothese, die in diesem Kapitel der Doktorarbeit aufgestellt wurde ist: *Wegen des Mangels der genauen Bestimmtheit des Inhaltes der Tathandlung wird das Gesetzlichkeitsprinzip verletzt.*

Die dem Leiter der Wirtschaftsorganisation obliegenden Pflichten sind die aus der Organisationsstruktur stammenden privat- oder gesellschaftsrechtlichen Pflichten. Das ungarische Zivilrecht kennt aber keinen abstrakten Aufsichts- und Überwachungspflichtbegriff. Den zivilrechtlichen Beauftragter belastende *eligendo, instruendo und inspiciendo Pflichten* können zwar zur Beantwortung der Frage hilfreich sein, welche Aufgaben des Leiters nicht als relevante Pflichten bezüglich der *sui generis* Tatbestände verstanden werden dürfen, aber sie bieten noch immer keinen festen Abgrenzungspunkt. Die Verwaltungs- und die Organisationsrechtswissenschaft kennt und wendet den Begriffstrias „*Direktion-Aufsicht-Überwachung*“ an, der ein Ausgangspunkt zur Feststellung des Inhaltes der geprüften Pflichten sein kann. Weil das Privatrecht und das Verwaltungsrecht strukturell und inhaltlich verschiedene Rechtzweige sind (Privatrecht–öffentliches Recht), wäre die Übertragbarkeit des verwaltungsrechtlichen Begriffs eine nicht hinreichende Lösung bezüglich der privatrechtlichen Pflichtenkreise.

Die nicht tathandlungsrelevanten Pflichten haben keine strafrechtliche Relevanz bezüglich des *sui generis* Tatbestandes der strafrechtlichen Verantwortung des Leiters der Wirtschaftsorganisation. Als normative Voraussetzung zur Feststellung der strafrechtlichen Verantwortung des Unternehmensleiters *als Garant* wegen der Hilfeleistung zur Grundstraftat durch Unterlassen können sie aber Relevanz haben. Die Doktorarbeit untersucht die

---

⁸ MEZŐLAKI, Erik: A korrupciós bűncselekmények (Btk. XXVII. Fejezet), in: KARSAI, Krisztina (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Complex Kiadó. Budapest, 2013. 604. p.; VIDA, Mihály: A gazdálkodó szervezet egyes vezető tisztségviselőinek büntetőjogi felelősségéről, in: Ad futuram memoriam. 2007. 280-286. 282. p.

Garantenstellung des Unternehmensleiters für das Verhalten seines Mitarbeiters als Gefahrenquelle nach dem ungarischen und deutschen Strafrechtssystem. Die Beantwortung ist auch die Frage, ob, wenn die subjektive Beziehung zwischen den Taten gegeben ist, die Verantwortung des Unternehmensleiters als Garant bestehen bleiben darf. Im ungarischen Strafrechtssystem ist die Strafbarkeit des nicht explicit im Straftatbestand deklarierten Unterlassens, wegen des Mangels der allgemeinen permissiven Regelung des Unterlassens, problematisch. Die ontologische Erforderlichkeit und Vertretbarkeit der Strafbarkeit ist zwar unbestritten, aber wegen des Mangels einer normativen Ermächtigung zur Pönalisierung des Unterlassens, bzw. der Beihilfe durch Unterlassens wird das Gesetzlichkeitsprinzip verletzt. Das hat zur Folge, dass ein gesetzgeberischer Eingriff unverzichtbar ist.

IV. 3. Über die objektive Strafbarkeitsbedingung der Straftatbestände

Die untersuchten Straftatbestände sind immaterielle Delikte, sie nennen keinen tatbestandsmäßigen Erfolg. Die *Gefahr*, die darin besteht, dass ein anderer eine Bestechung oder einen Finanzbetrug begeht, darf nicht als Erfolg bezeichnet werden, weil in der ungarischen Strafrechtsdogmatik die konkrete Gefahr der Erfolg ist, der im Strafgesetzbuch festgestellt wird. Die bloße abstrakte Gefahr ist kein tatbestandsmäßiger Erfolg.

Die Voraussetzung, dass zur Strafbarkeit des Leiters der Wirtschaftsorganisation die Begehung⁹ einer Grundstraftat (Bestechung oder Finanzbetrug) durch ein Mitglied oder einen Mitarbeiter erforderlich ist, soll als die objektive Bedingung der Strafbarkeit bezeichnet werden. Die objektive Strafbarkeitsbedingung ist kein Tatbestandselement, weil darauf sich der Vorsatz des Täters nicht beziehen bzw. ausdehnen muss.¹⁰ Aus diesem Grund kann dieses Element dogmatisch nicht als objektives Tatbestandsmerkmal bezeichnet werden.

Die strafrechtliche Verantwortung basiert auf dem Schuldprinzip, und deshalb ist die Existenzberechtigung *objektiver* Bedingungen der Strafbarkeit im Strafrecht *prinzipiell* fragwürdig.¹¹ Es muss aber festgelegt werden, dass die objektive Strafbarkeitsbedingungen nicht als solche des Schuldprinzips verletzt werden. Die deutsche Fachliteratur unterscheidet zwischen *verantwortungseinschränkender* (echter) und *verantwortungsausdehnender*, bzw. *verantwortungsbegründender* (unechter) objektiver Strafbarkeitsbedingung.¹² Formal besehen

---

⁹ Bezüglich der Begehung der Straftat deren Vollendung und der Versuch auch relevant ist.

¹⁰ GYÖRGYI, Kálmán: Az objektív büntethetőségi feltételek problémája. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominata. Tomus VIII. Tankönyvkiadó. Budapest, 1966. 173-193. 175. p

¹¹ SCHMIDTHÄUSER, Eberhard: Objektive Strafbarkeitsbedingungen. ZStW 4/1959. 545-564. 547. p.

¹² JESCHECK, Hans-Heinrich – WEIGEND, Thomas: Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil. 5., vollständig neubearbeitete und erweiterte Auflage. Duncker & Humblot. Berlin, 1996. 556. p.

bedeutet das, dass alle objektiven Strafbarkeitsbedingungen verantwortungseinschränkend sind, wenn ohne deren Eintreten die Voraussetzung für das Bestehen der strafrechtlichen Verantwortung *fehlt*. Das strafbarkeitseinschränkende Merkmal der objektiven Strafbarkeitsbedingung muss aber *materiell* untersucht werden.¹³ Wenn die Bedingung an eine Handlung oder einem Unterlassen anknüpft, die *an sich* nicht strafwürdig ist, und zum Tatbestand kein anderes Tatbestandselement gehört (dessentwegen das gesamte Verhalten strafwürdig ist), hat die Strafbarkeitsbedingung de facto strafbarkeitsausdehnende Wirkung. *Materiell gesehen* verletzt sie also das Schuldprinzip. Wie SCHMIDTHÄUSER formuliert: „*In der Geschehensschilderung eines Strafgesetzes kann nur dann eine objektive Strafbarkeitsbedingung enthalten sein, wenn diese Schilderung ohne den in Betracht zu ziehende Umstand als treffende Unrechtsschilderung zu verstehen ist.*“¹⁴

Um festzustellen, ob die objektive Strafbarkeitsbedingung in den untersuchten Führungsverantwortungstatbeständen strafbarkeitseinschränkend oder strafbarkeitsbegründend ist, müssen alle objektive Tatbestandselemente im Licht des zu schützenden Rechtsguts gemeinsam ausgelegt werden. Nach den oben skizzierten Festlegungen, nämlich dass die Tathandlung keinen strafrechtlichen verantwortungsbegründenden materiellen Unrechtsinhalt hat, und die Straftatbestände keinen tatbestandsmäßigen Erfolg deklarieren, dehnen die hier dargestellten objektiven Strafbarkeitsbedingungen die strafrechtliche Verantwortung aus.

IV. 4. Über die Problem der Kausalität zwischen der Tathandlung und der objektiven Strafbarkeitsbedingung

Die Kausalität ist die ontologisch begründete Beziehung zwischen der Tathandlung und dem tatbestandsmäßigen Erfolg.¹⁵ Weil die geprüfte spezielle Verantwortungsform keinen tatbestandsmäßigen Erfolg hat, ist die Untersuchung der *Kausalität* begründungsbedürftig.

Es existiert ein *gesetzlich formulierter Zusammenhang* zwischen der Tathandlung und der objektiven Strafbarkeitsbedingung, der aber mit dem Mittel der Kausalität in einem dogmatisch klaren Strafrechtssystem nicht definiert werden kann. Der an der Bestechung anknüpfende Tatbestand sagt aus, dass der Täter strafbar ist, wenn die Erfüllung seiner Pflichten *hätte* die Verwirklichung der Grundstraftat *verhindern können*. Die an dem Finanzbetrug anknüpfende Verantwortungsform beinhaltet auch ein Zusammenhangselement,

---

¹³ STRATENWERTH, Günter: Objektive Strafbarkeitsbedingungen im Entwurf eines Strafgesetzbuchs 1959. ZStW 4/1959. 565-578. 566. p.

¹⁴ SCHMIDTHÄUSER 1959, 548. p.

¹⁵ NAGY 2014, 165. p.

gemäß dessen der Täter dann strafbar ist, wenn sein Unterlassen die Begehung der Grundstraftat *ermöglicht hatte*. Anhand der gesetzlich geregelten Formen des Zusammenhangs zwischen den Taten muss vor allem verankert werden, dass der formulierte Zusammenhang zur Feststellung der strafrechtlichen Verantwortung des Leiters der Wirtschaftsorganisation *bewiesen werden muss*. Die deutsche Fachliteratur bezeichnet die Beziehung zwischen der Tathandlung und der objektiven Strafbarkeitsbedingung als *Zurechnungszusammenhang*, und definiert dieses Verhältnis mithilfe der *objektiven Zurechnungslehre*.¹⁶ Diese Lehre ist der in ungarischer Strafrechtsdogmatik bekannt, aber neben der Anwendbarkeit der allgemeinen Kausalitätslehren¹⁷ nur sehr begrenzt – typischerweise im Gebiet des Verkehrsstrafrechts – anerkannt. Nach meiner Ansicht ist die objektive Zurechnungslehre ein geeignetes Mittel dafür, zwischen der Tathandlung und solcher *Nachwirkungen* den Zusammenhang *normativ* zu definieren, die als Erfolg nicht bezeichnet werden können. Nach meiner Meinung ist diese Lehre im Allgemeinen verwendbar auch zur Erklärung des „Kausalzusammenhangs“ zwischen dem *ontologisch nicht kausalem Unterlassen* und dem eingetretenen Erfolg (bei materiellen Unterlassungsdelikten).

Der Beweis des Zurechnungszusammenhangs in der „*hätte verhindern können-Form*“ wegen der ex post facto Untersuchungspflicht¹⁸ kann de facto problematisch sein. Wegen der Konjunktivform muss das folgend bewiesen werden: Obwohl es *nicht sicher* ist, dass der Erfolg nicht eingetreten wäre, ist es aber *wahrscheinlich*, dass er bei der Erfüllung der gehörigen Pflicht ausgeblieben wäre. Mit dieser Formel deklariert der Gesetzgeber eine hypothetische Kausalität. Die „*hatte ermöglicht-Form*“ aus der Sicht der Beweispflicht bedeutet, dass das Pflichtunterlassen vor der Straftatbegehung den Weg geöffnet hat. Also: Das Unterlassen des Leiters der Wirtschaftsorganisation hatte das *Risiko* des Eintretens der schädlichen Nachfolge (der Finanzbetrug) in abstracto *erhöht*. Nach meiner Ansicht ist diese Form der gesetzgeberischen Erklärung des Zurechnungszusammenhangs die normative Erscheinung der in der deutschen Strafrechtsdogmatik bekannten *Risikoerhöhungslehre*.¹⁹

---

¹⁶ MASCHKE 1997, 78. p.; GEISMAR, Anne-Gwendolin: Der Tatbestand der Aufsichtspflichtverletzung bei der Ahndung von Wirtschaftsdelikten. Eine Untersuchung zu § 130 OWiG unter Berücksichtigung des Kartellordnungswidrigkeitenrechts. Nomos Universitätschriften. Baden-Baden, 2012. 96. p.; PIETREK, Anna Carolin: Die strafrechtliche Verantwortlichkeit des Betriebsinhabers aus Compliance-Pflichten. Schriftenreihe Compliance. Verlag Dr. Kovac. 2012. 151. p.

¹⁷ NAGY 2014, 172. p.; LOSONCZY István: A mulasztási bűncselekmény okozatossága. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt. Pécs, 1937. 227. p

¹⁸ MASCHKE 1997, 81. p

¹⁹ ROXIN, Claus: Strafrecht AT Band I. Grundlagen – Der Aufbau der Verbrechenslehre. Verlag C. H. Beck. München. 2006. 392. p.; GEISMAR 2012, 96. p. *Im ungarischen Strafrecht über die Risikoerhöhungslehre*

Sowohl die objektive Strafbarkeitsbedingung, als auch die objektive Zurechnungslehre lassen die Untersuchung der Prüfungselemente vermissen, dementsprechend sind beide resistent gegenüber Willensfehlern sowie gegenüber dem Irrtum.²⁰

Obwohl die objektive Zurechnungslehre die Gründe der Verantwortungsfeststellung logisch erklären kann, verletzt sie nach meiner Ansicht das Schuldprinzip nur dann nicht, wenn die Strafbarkeit der Handlung als Prämisse auch mit diesem Prinzip vereinbar ist. In diesem Fall kann die objektive Zurechnungslehre in der ungarischen Strafrechtsdogmatik einen Platz finden.

V. Die Ergebnisse der Doktorarbeit

1. These: *Die spezielle Verantwortungsform des Leiters der Wirtschaftsorganisation verletzt das Verhältnismäßigkeitsprinzip wegen des Mangels eines schützenden Interesses, das den strafrechtlichen Eingriff rechtfertigt.*

Die Frage der Vereinbarkeit der Tatbestände mit dem Verhältnismäßigkeitsprinzip und *dadurch* mit dem Ultima-ratio-Prinzip wurde bezüglich deren materiellen Unrechtsinhalt untersucht. Es ist nicht genug feststellen, dass eine Handlung an sich kein sozialetisches Unrecht ist. Es muss geprüft werden, ob der Tatbestand ein objektives oder subjektives Element beinhaltet, das das Verhalten (hier Unterlassen) sozialetisch färbt, bzw. wodurch der Straftatbestand *mehr wird*, als durch andere Rechtsgebiete auch sanktionierte, mit der Tathandlung übereinstimmendes Verhalten. Wenn zwischen den Voraussetzungssystemen durch andere Rechtsgebiete sanktioniertes Verhalten und dem damit *ähnlichen* Straftatbestand inhaltlich kein bedeutsamer Unterschied feststellbar ist, wird das Verhältnismäßigkeitsprinzip verletzt.

Bezüglich der Untersuchung dieser Frage wurden die geprüften Führungsverantwortungstatbestände in concreto mit der potenziell relevanten zivilrechtlichen und verwaltungsrechtlichen Sanktionsnormen verglichen. Das Ergebnis des Vergleichs ist, dass obwohl die mit den geprüften Straftatbeständen völlig übereinstimmende Verantwortungsform in anderem Rechtsgebiet nicht existiert, andere Rechtszweige sowie Zivilrecht oder Verwaltungsrecht geeignet sind, die als strafbare deklarierte Handlung zu sanktionieren, weil die verletzten Rechtsgüter nicht nur durch strafrechtliche Sanktionsmittel geschützt werden können. Wenn andere Rechtsmittel zur Sanktionierung im Rechtssystem

---

bezüglich der Verkehrsstraftaten: VISKI, László: Rechtswidrigkeit bei den Gefährdungsdelikten. Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae. 1968/3-4. 275-299. 275. p, 287. p.

²⁰ JESCHECK/WEIGEND 1996, 559. p

existieren oder existieren könnten, muss festgestellt werden, dass die strafrechtliche Verfolgung der Handlung (des Unterlassens) nicht erforderlich ist. Und was nicht erforderlich ist, kann notwendigerweise auch nicht verhältnismäßig sein.²¹

2. These: *Wegen der Formulierung der Tathandlung und einigen Begriffselementen des Täterkreises verletzt die spezielle Verantwortungsform des Leiters der Wirtschaftsorganisation das nullum crimen sine lege certa-Prinzip.*

Es gilt das strafrechtsdogmatische Axiom, dass – aufgrund des Selbstverantwortungsprinzips und des Schuldprinzips – ohne Tathandlung kein Straftatbestand existieren kann. Wie oben dargestellt wurde, ist die Tathandlung der speziellen Verantwortungsform eine Blanknorm. Auch bei strafrechtlichen Blanknormen besteht das Erfordernis im Licht des Gesetzlichkeitsprinzips deren Inhalt punktuell bestimmen zu können. Der Inhalt der Aufsichts- und Überwachungspflicht kann weder mithilfe des Zivilrechts noch mithilfe des Verwaltungsrecht genau festgestellt werden. Dementsprechend verletzt die Formulierung der Tathandlung die *certa*-Forderung des Gesetzlichkeitsprinzips. Wegen des Mangels der genauen inhaltlichen Feststellbarkeit der Tathandlung halte ich die Tathandlung für eine sog. *Scheintathandlung*, mithilfe deren der bloße Zurechnungsnormcharakter der Norm *formal* eliminiert wird, weil ohne Tathandlung es keinen Straftatbestand gibt. Nach meiner Ansicht kann der verschwommene Inhalt der Tathandlung zur Gefahr der automatischen Verantwortungsfeststellung in dem Fall des Eintretens der objektiven Strafbarkeitsbedingung führen.

Der Täter der untersuchten Straftatbestände kann neben dem Leiter der Wirtschaftsorganisation auch das mit Aufsichts- oder Überwachungspflichten betraute Mitglied oder der Arbeiter sein. Umstritten ist, was unter dem Täterkreis *Arbeiter* zu verstehen ist, weil es kein offizieller arbeitsrechtlicher Begriff ist und er auch in anderen Rechtsgebieten nicht verwendet wird. Zu beantworten ist die Frage, ob mit diesem Begriff nur der Mitarbeiter im *arbeitsrechtlichen* Zusammenhang erfasst werden darf, oder Arbeiter auch Personen sind, die auf der Grundlage *zivilrechtlicher Verträge* bei Wirtschaftsorganisationen arbeiten. Nach der herrschenden Meinung des ungarischen Obersten Gerichtshofs (Kúria) muss unter diesem Begriff jedermann verstanden, der in der Wirtschaftsorganisation Arbeit verrichtet und dann auch, wenn es nicht nach Arbeitsvertrag gültig ist, aber die

---

²¹ S. NAGY 2014, 85. p.

Rechtsverhältnis damit ähnlich ist.²² Nach meiner Ansicht wurde mit dieser Auslegung das *nullum crimen sine lege stricta*-Prinzip verletzt,²³ was aber auf die Verletzung der *lex certa* durch den Gesetzgeber zurückzuführen ist. Die Anwendung von Begriffen im Strafrecht, die weder im Strafgesetzbuch noch in anderen Rechtsquellen geklärt sind, und deren Inhalt durch Auslegung auch nicht genau festgestellt werden kann, verletzt das Prinzip der Rechtssicherheit. Dementsprechend ist es die Aufgabe des Gesetzgebers, entweder neue, grundsatzkonforme Begriffe einzuführen, oder zum strafrechtlichen Arbeiter-Begriff eine Norm zur Erklärung (Legaldefinition) in das Gesetz einzufügen.

3. These: *Die spezielle Verantwortungsform des Leiters der Wirtschaftsorganisation verletzt das Schuldprinzip.*

Wie oben bereits dargestellt wurde, muss zur Beantwortung der Frage, ob die speziellen Straftatbestände das Schuldprinzip verletzen, der Zusammenhang zwischen dem Rechtsgut (bzw. dem materiellen Unrechtsinhalt), der Tathandlung und der objektiven Strafbarkeitsbedingung untersucht werden. Die objektive Strafbarkeitsbedingung dehnt nach meiner Ansicht die Strafbarkeit aus, bzw. begründet die strafrechtliche Verantwortung des Täters damit, dass sie an ein Unterlassen anknüpft, bei dem sich kein materieller (strafrechtlicher sanktionsbedürftiger) Unrechtsinhalt nachweisen lässt. Außerdem ist die Festlegung des genauen Inhalts der Tathandlung problematisch.

Zusammenfassend darf festgestellt werden, dass die Verletzung des Schuldprinzips darin besteht, dass das zu schützende Interesse (das Rechtsgut) sich *nicht* in der Tathandlung manifestiert, weil die Verletzung der Aufsichts- und Überwachungspflicht *keinen materiellen Unrechtsinhalt beinhaltet*, die den strafrechtlichen Auftritt begründen würde, deshalb – wegen des Mangels des tatbestandsmäßigen Erfolges – wird der materielle Unrechtsgehalt der Straftatbestände allein durch die objektive Strafbarkeitsbedingung getragen.

---

²² EBH2012. B.28.; HOLLÁN, Miklós: Korruptió bűncselekmények az új büntetőkódexben. HVGOrac. Budapest, 2014. 101-102. p.

²³ Nach der *stricta*-Forderung des *nullum crimen sine lege*-Prinzips ist es verboten, die strafrechtlichen Normen extensiv zu interpretieren. Das bedeutet, wenn der genaue Inhalt der Strafrechnorm nach ihrem Wortlaut nicht sicher bestimmt werden kann, dann kommen außer der grammatikalischen Auslegung andere Auslegungsmittel in Frage. Wenn die Anwendung anderer – teleologische, systematische – Interpretationsarten zu einem Ergebnis führen, das für den Täter nachteilig ist, so darf dieses Interpretationsergebnis nicht angewendet werden. (NAGY 2014, 117. p.)

VI. Schlussfolgerungen und de lege ferenda

In einem traditionellen Strafrechtssystem ist die Verletzung der verfassungsrechtlichen, bzw. strafrechtlichen Grundsätze nicht erlaubt. Dementsprechend muss man nach Feststellung der Prinzipienbrüche diese durch Auslegung, oder durch gesetzgeberische Intervention beseitigen. Allerdings ist festzuhalten, dass die hier offengelegten Probleme und Prinzipienbrüche durch Auslegung nicht hinreichend beseitigt werden können.

Zur Beseitigung der Verletzung des Gesetzlichkeitsprinzips bezüglich des *Arbeiter-Begriffs* ist festzustellen, dass die gesetzgeberische Modifizierungsintervention die einzige geeignete Lösung ist, die Grundsatzverletzung eliminieren zu können.

Ich halte drei Wege für möglich, die Verletzung des Schuldprinzips durch eine gesetzgeberische Tatbestandsmodifizierung zu beseitigen:

1. Nach der ersten Möglichkeit sollten die Straftatbestände als *echte sui generis Beihilfetatbestände* formuliert werden. Das bedeutet, dass erwartet werden sollte, dass der Leiter der Wirtschaftsorganisation hinsichtlich der Grundstraftat (mindestens) willentlich handelt.
2. Die zweite Möglichkeit steht neben der Aufrechterhaltung der objektiven Strafbarkeitsbedingung. Denn wenn der Gesetzgeber die Straftatbestände als *konkrete Gefährdungsdelikte* formulieren würde, so würde die objektive Strafbarkeitsbedingung nicht nur formal, sondern materiell auch eine strafbarkeitseinschränkende Funktion dadurch wahrnehmen, dass ein tatbestandsmäßiger Erfolg im objektiven Tatbestand den materiellen Unrechtsinhalt konstituieren würde.
3. Neben der Aufrechterhaltung der wirksamen Tatbestandsausgestaltung wäre es angezeigt, die an der Bestechung und am Finanzbetrug anknüpfende spezielle strafrechtliche Verantwortung des Leiters der Wirtschaftsorganisation *zu entkriminalisieren*. Durch die Entkriminalisierung kann die Verletzung des Verhältnismäßigkeitsprinzips und des Schuldprinzips auch *hinreichend* eliminiert werden. Die Entkriminalisierung kann nicht nur die Löschung der Verantwortungsform aus dem Rechtssystem bedeuten, sondern es wäre auch mit den genannten Prinzipien vereinbar, den Platz der Verantwortungsform durch deren Absenkung zu modifizieren. Da das *Verwaltungsrecht* die objektive Verantwortung anerkennt, halte ich es für einen geeigneten neuen Eingliederungsort der untersuchten Verantwortungsform.

Die themaspezifischen Publikationen der Autorin

Molnár Erzsébet: *Vezetői felelősség mint önálló bűnkapcsolat*. Jogelméleti Szemle. 2017/2. 107-118.

Molnár Erzsébet: *A vállalkozáson belüli előnyozási eljárás interdiszciplináris kontextusban*. Jogtudományi Közlöny. 2016/9. 458-468.

Molnár Erzsébet: *A közérdekű bejelentés bűnmegelőzési és bűnfelderítési relevanciájának vizsgálata a gazdálkodó szervezeten belül elkövetett bűncselekmények vonatkozásában*. Belügyi Szemle. 2016/9. 76-100.

Molnár Erzsébet: *A gazdálkodó szervezet vezető tisztségviselője párhuzamos büntetőjogi felelősségének egyes kérdéseiről*, in: P. Szabó Béla – Szemesi Sándor (szerk.): *Profectus in litteris VII: Előadások a 12. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz konferencián*. Lícium-Art Könyvkiadó. 2015. 245-252.

Erzsébet, Molnár: *Einführung in das Institut der Criminal Compliance: Die strafrechtliche Verantwortung des Betriebsinhabers für die Verletzung der Aufsichtspflicht im ungarischen, deutschen und türkischen Rechtssystem*, in: Karsai Krisztina – Szomora Zsolt (szerk.): *Bosphorus Seminar: Papers of a Bilingual Seminar on Comparative Criminal Law. Beiträge eines zweisprachigen Seminars über Strafrechtsvergleichung*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 2015. 87-99.